

VERBELE PERFORMATIVE: *CÂND A SPUNE ÎNSEAMNĂ A FACE*

Ion BĂRBUȚĂ

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: ion.barbuta@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2649-8276>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

PERFORMATIVE VERBS: *WHEN SAYING MEANS DOING*

Abstract

The article examines the status and specific features of performative verbs within the broader theoretical shift in language studies—from viewing language as a mere instrument for representing reality to understanding it as a form of social action. Within this framework, performative verbs are analysed as explicit markers of illocutionary force, insofar as they make the communicative purpose of the utterance transparent. The study argues that performativity does not constitute an intrinsic and stable property of the verb, nor can it be reduced to the presence of a particular grammatical configuration. Rather, it represents a pragmatic value that is actualized in the act of utterance. Although certain verbs encode in their semantic structure the idea of an institutional or relational act, this lexical predisposition is not sufficient for the effective performance of the act itself. The actualization of illocutionary value is conditioned by pragmatic factors such as the speaker’s intention, their status, the institutional framework, and the intersubjective recognition of the conventions that grant the utterance its efficacy. Performativity thus results from the convergence of lexical meaning, the syntactic organization of the utterance, and the communicative context. Consequently, “to say” becomes “to do” only insofar as language is supported by the concrete conditions of its use.

Keywords: performative verb, performativity, speech act, illocutionary act, communicative intention, illocutionary force, utterance.

Rezumat

Articolul examinează statutul și specificul verbelor performative în contextul reorientării teoretice din studiul limbajului: de la conceperea acestuia ca simplu instrument de reprezentare a realității la înțelegerea lui ca formă de acțiune socială. În acest cadru, verbele performative sunt analizate ca mărci explicite ale forței ilocuționare, întrucât ele fac transparent scopul comunicativ al enunțului. Studiul argumentează că performativitatea nu constituie o proprietate intrinsecă și stabilă a verbului și nici nu poate fi redusă la prezența unei configurații gramaticale determinate. Ea reprezintă o valoare pragmatică ce

se actualizează în actul enunțării. Deși anumite verbe includ în structura lor semantică ideea unui act instituțional sau relațional, această predispoziție lexicală nu este suficientă pentru producerea efectivă a actului. Actualizarea valorii ilocuționare este condiționată de factori pragmatici precum intenția locutorului, statutul său, cadrul instituțional și recunoașterea intersubiectivă a convențiilor care conferă enunțului eficacitate. Performativitatea rezultă, astfel, din convergența dintre sensul lexical, organizarea sintactică a enunțului și contextul comunicativ. În consecință, „a spune” devine „a face” numai în măsura în care limbajul este susținut de condițiile concrete ale utilizării sale.

Cuvinte-cheie: verb performativ, performativitate, act de vorbire, act ilocuționar, intenție comunicativă, forță ilocuționară, enunț.

Schimbarea de perspectivă asupra limbajului. În mod tradițional, se consideră că principala funcție a limbajului în comunicarea cotidiană este aceea de a descrie realitatea: se afirmă ce este, ce s-a întâmplat sau ce se va întâmpla. Enunțurile sunt privite ca unități care transmit informații despre evenimente sau stări de fapt, reale ori imaginare, și care pot fi evaluate ca fiind adevărate sau false. Această viziune, profund înrădăcinată în logica clasică și în semantica formală, tratează limbajul în primul rând ca pe un mijloc de reprezentare a lumii.

În a doua jumătate a secolului XX, această concepție asupra limbajului a fost radical reconsiderată. John L. Austin (2005) a pornit de la constatarea că filosofia tradițională se concentra aproape exclusiv asupra enunțurilor afirmative, analizate în funcție de valoarea lor de adevăr. El a argumentat însă că există enunțuri care nu doar descriu o stare de lucruri, ci realizează o acțiune chiar prin simplul fapt de a fi rostite.

Prin această schimbare de perspectivă, analiza limbajului s-a deplasat de la o concepție strict descriptivă la una acțională. Limbajul nu mai este înțeles doar ca instrument de reprezentare a realității, ci ca formă de acțiune socială, prin care vorbitorii produc efecte în interacțiune.

În acest context, este firesc să ne întrebăm cum poate un enunț să genereze asemenea efecte. Răspunsul devine mai clar dacă ne raportăm la situații concrete în care simpla rostire a unor cuvinte modifică statutul persoanelor sau al obiectelor implicate.

Să ne imaginăm câteva scene: Un căpitan sparge o sticlă de șampanie de bordul unei nave și declară solemn: *Te numesc Regina Mării*. Un ofițer de stare civilă se află în fața a doi tineri și rostește: *Vă declar soț și soție*. Un politician își pune mâna pe Constituție și spune: *Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării...* Într-o sală de judecată, judecătorul lovește cu ciocănelul și anunță: *Te condamnăm la cinci ani de închisoare*.

Ce se întâmplă, de fapt, în aceste momente? Nimic spectaculos din punct de vedere fizic, nu are loc nicio transformare vizibilă. Și totuși, prin simpla rostire a acestor formule – în condiții instituționale adecvate – realitatea socială se schimbă în mod

ireversibil. O navă primește oficial un nume. Doi indivizi dobândesc statutul juridic de soț și soție. O persoană capătă o funcție publică. Alta își pierde libertatea.

Aceste enunțuri nu descriu o realitate deja existentă, ci o instituie. Ele nu constată un fapt, ci îl produc, îl creează. Forța lor se explică prin faptul că au drept predicat un verb performativ, adică un verb a cărui enunțare coincide cu realizarea acțiunii pe care o exprimă. În asemenea situații, actul lingvistic și actul social se suprapun. În toate aceste cazuri, a spune înseamnă a face.

Motivul pentru care aceste enunțuri realizează acțiuni ține de specificul lor semantic. În mod obișnuit, un enunț are rolul de a reda o stare de fapt existentă: spunem ceva despre lume și putem verifica dacă este adevărat sau fals. În cazul acestor enunțuri însă, lucrurile stau diferit. Sensul lor nu constă în corespondența cu o realitate preexistentă, ci în faptul că, prin simpla rostire, ele produc o nouă stare de lucruri.

Datorită acestui fapt, asemenea enunțuri capătă un statut pragmatic special: valoarea lor nu depinde doar de conținutul semantic, ci și de contextul în care sunt rostite. Ele funcționează numai dacă sunt enunțate de persoane investite cu autoritate (de exemplu, un judecător, un preot, un funcționar), într-un cadru normativ recunoscut, care conferă cuvintelor forță juridică sau simbolică. În absența acestor condiții, cuvintele rămân simple formule fără efect. Prin urmare, puterea de acțiune a acestor enunțuri nu derivă doar din limbaj ca sistem de semne, ci din relația dintre limbaj și contextul pragmatic.

Extinderea câmpului performativității: de la instituțional la interpersonal.

Verbele precum *a declara*, *a condamna*, *a numi*, *a boteza* sunt considerate performative „clasice”. Ele funcționează în cadre instituționale bine definite – administrație, tribunal, biserică –, unde există reguli clare, autoritate legitimă și recunoaștere socială. Forța lor depinde de rolul social al vorbitorului: nu oricine poate numi pe cineva într-o funcție sau îl poate condamna pe cineva.

Totuși, dimensiunea activă a limbajului nu se limitează la sfera oficială. Performativitatea se manifestă și în viața cotidiană, acolo unde nu există instituții formale, dar există relații umane. Să examinăm câteva exemple simple:

Îți promit că vin mâine. – creează o obligație morală.

Îți mulțumesc. – instituie o relație de recunoștință.

Te felicit. – oferă recunoaștere și validare.

Îmi cer scuze. – repară simbolic o greșală.

Aceste enunțuri nu modifică statutul juridic al interlocutorului, dar schimbă relația dintre participanți. Ele pot întări încrederea, pot restabili echilibrul sau, dimpotrivă, pot tensiona raporturile.

Privită în ansamblu, performativitatea nu mai este o categorie restrânsă de formule solemne, ci un adevărat câmp al acțiunii lingvistice, organizat pe mai multe niveluri:

– Nivelul social – cuvântul creează realități oficiale (numiri, declarații, condamnări) sau stabilește angajamente, roluri și responsabilități.

— Nivelul interpersonal – enunțarea modelează relații, emoții și poziționări reciproce.

Astfel, câmpul performativității se extinde dinspre planul strict juridic-instituțional spre cel social și interpersonal, acoperind o gamă largă de acțiuni realizate prin limbaj. Diferența esențială constă în tipul de rol pe care îl activează limbajul. În plan instituțional, forța enunțului vine din autoritate și din norme oficiale. În plan interpersonal, forța vine din relația dintre vorbitori și din convențiile sociale împărtășite. În ambele cazuri însă, cuvintele produc efecte reale.

De fapt, de fiecare dată când vorbim, realizăm un act. Putem îndeplini acte reprezentative, prin care ne angajăm față de adevărul unei propoziții: afirmăm, susținem, declarăm, informăm, relatăm, mărturisim, explicăm, precizăm, reamintim. Putem realiza acte directive, orientate spre influențarea comportamentului interlocutorului: cerem, solicităm, rugăm, ordonăm, interzicem, sfătuim, recomandăm, sugerăm, îndemnăm, implorăm. Există și acte comisive, prin care ne asumăm o obligație sau un angajament: promitem, jurăm, garantăm. În sfera relațiilor interpersonale apar actele expresive, prin care exprimăm atitudini sau stări afective: mulțumim, felicităm, ne cerem scuze, regretăm, deplângem. În fine, anumite enunțuri pot avea valoare de acte declarative atunci când, în virtutea unei autorități recunoscute, produc o schimbare instituțională prin însăși rostirea lor: proclamăm, numim, revocăm, condamnăm, absolvim, declarăm deschisă o ședință etc.

În toate aceste situații, limbajul nu este doar un vehicul al gândirii, ci un mecanism prin care realitatea socială este constituită. Performativitatea devine astfel un concept central pentru a înțelege cum, prin limbă, nu doar descriem lumea, ci participăm activ la construirea ei.

Specificul verbelor performative (perspectiva gramaticală, semantică și pragmatică). Din punct de vedere lingvistic, verbele performative apar, de cele mai multe ori, într-o formă foarte precisă: persoana I singular („eu”), timpul prezent, modul indicativ, funcționând în calitate de predicat al unei propoziții afirmative. Când spunem:

Promit să nu spun nimănui. Te felicit pentru reușită. Îți mulțumesc pentru ajutor. nu descriem o promisiune, o felicitare sau o mulțumire. Le realizăm efectiv prin rostire. În clipa în care enunțul este spus, acțiunea se produce.

Specificul lor lingvistic este esențial: persoana I indică faptul că vorbitorul își asumă actul. Timpul prezent marchează faptul că acțiunea are loc acum, în momentul enunțării. Forma afirmativă și activă asigură caracterul direct al actului. Prin urmare, această formă nu este întâmplătoare. Ea permite o coincidență perfectă între rostire și acțiune.

Dacă modificăm aceste elemente gramaticale aparent minore, efectul performativ dispare. Schimbarea persoanei rupe legătura directă dintre vorbire și acțiune. De exemplu:

El promite să păstreze secretul.

Aici nu mai avem o promisiune făcută prin enunțul însuși, ci o **descriere** a unei promisiuni făcute de altcineva. Vorbitorul nu mai creează actul, ci îl relatează. Limbajul nu mai acționează, ci informează.

Schimbarea timpului verbal are un efect similar.

Am promis, dar nu m-am ținut de cuvânt. Voi promite numai dacă situația o va cere.

Primul enunț trimite la un fapt trecut; promisiunea a fost deja făcută, iar cel de al doilea descrie o intenție viitoare, nu o promisiune efectivă. În ambele situații, enunțul este deplasat din planul acțiunii imediate în planul relatării sau al proiecției. El nu mai produce realitatea socială (promisiunea), ci vorbește despre ea, fie ca fapt consumat, fie ca posibilitate.

Astfel, persoana și timpul verbal nu sunt simple detalii gramaticale: ele decid dacă limbajul face ceva sau doar spune ceva despre lume.

Totuși, nu putem spune că simpla formă gramaticală – persoana I singular, prezentul indicativ – transformă automat orice verb într-unul performativ, adică într-un verb care, prin simpla rostire (în condiții potrivite), îndeplinește chiar acțiunea pe care o numește.

Să luăm câteva exemple obișnuite:

Lucrez ca programator. Citesc un roman bun acum. Alerg de două ore pe stadion.

În toate aceste cazuri, vorbitorul doar descrie o activitate. Faptul că spune *lucrez* nu creează munca, iar *alerg* nu înseamnă că alergarea ia naștere prin cuvânt. Activitatea există independent de enunț. Limbajul nu produce realitatea, ci o relatează. Funcția lui este descriptivă.

De aici apare întrebarea esențială: ce anume face ca, în aceeași formă gramaticală, un verb să devină performativ, iar altul să rămână doar descriptiv?

Teoria clasică a actelor de vorbire (Austin și Searle) oferă un răspuns clar: performativitatea nu vine din gramatică, ci din semantica verbului și din cadrul social al folosirii lui. Cu alte cuvinte, verbul trebuie să aibă în sensul său ideea că rostirea lui produce efectul pe care îl denumește. Sensul lui trebuie să includă legătura directă dintre „a spune” și „a face”.

Putem menționa câteva tipuri de verbe care au această trăsătură:

- Verbe care denumesc acțiuni instituționale realizate prin cuvinte: *a declara, a numi, a boteza, a anula, a deschide (ședința)*. A spune *Declar ședința deschisă* înseamnă chiar a o deschide, dacă ai autoritatea necesară.

- Verbe care exprimă un angajament personal devenit public prin rostire: *a promite, a jura, a consimți, a refuza*. Când spun *Promit*, angajamentul ia naștere în acel moment.

- Verbe care modifică relația dintre persoane prin simpla enunțare: *a felicita, a mulțumi, a cere scuze, a ierta*. Spunând *Îți cer scuze*, schimb poziția mea față de tine și repar simbolic o relație.

În același timp, verbe precum *a lucra, a citi, a alerga, a mânca, a dormi* au o semantică pur descriptivă. Ele denumesc activități fizice sau mentale care există independent de limbaj. Rostirea lor doar informează despre o stare de fapt.

În esență, forma gramaticală (persoana I + prezent) creează condițiile pentru performativitate, dar nu o garantează. Ceea ce decide este sensul verbului. Doar verbele al căror conținut semantic implică o legătură intrinsecă între *a spune* și *a face prin faptul că spun* pot deveni performative în formula clasică „Eu + verb + ...”. De aceea, lista verbelor performative este relativ extinsă, dar nu nelimitată. Nu orice verb se pretează la acest joc al limbajului, în care cuvintele devin adevărate fapte.

În același timp, este important să menționăm un lucru esențial: performativitatea nu este o etichetă fixă lipită de un verb. Ea nu funcționează ca o proprietate permanentă, absolută. În realitate, lucrurile sunt mai flexibile. Unul și același verb poate fi, într-un context, performativ, iar în altul, pur descriptiv. Să examinăm prima serie de exemple:

Te avertizez asupra riscului. Recunosc greșeala. Îți cer scuze pentru întârziere. Vă invit la conferință. Jur să spun adevărul.

În aceste enunțuri, vorbitorul nu relatează, ci face ceva. Când spun *Te avertizez*, avertismentul ia naștere în acel moment. *Îți cer scuze* nu descrie o cerere de scuze anterioară, ci o realizează. *Jur* nu povestește un jurământ, ci îl instituie. Limbajul funcționează aici ca acțiune: el creează un efect social — o obligație, o schimbare de relație, un angajament.

Acum să comparăm cu a doua serie:

Te-am avertizat, iar tu nu m-ai ascultat. Am recunoscut greșeala, însă era deja prea târziu. Îți voi cere scuze pentru întârziere, dacă va mai fi nevoie. V-am invitat la conferință, dar nu ați confirmat participarea. Am jurat să spun adevărul, însă împrăjările m-au împiedicat.

Aici, apar aceleași verbe, dar efectul este diferit. Ele nu mai produc acțiunea, ci o plasează în trecut sau în viitor. *Te-am avertizat*. nu mai este un avertisment, ci relatarea unui avertisment deja făcut. *Îți voi cere scuze*. exprimă doar o intenție, nu o scuză efectivă. *Am jurat*. trimite la un act anterior, nu îl realizează acum.

Ce s-a schimbat? Nu verbul în sine, ci raportul dintre verb și actul enunțării. În prima serie, actul coincide cu rostirea. În a doua, actul este desprins de prezentul vorbirii: este povestit sau proiectat. Limbajul nu mai acționează direct asupra realității sociale, ci vorbește despre o acțiune deja consumată sau posibilă. Acest contrast arată clar că performativitatea nu este o proprietate fixă, legată exclusiv de sensul lexical al verbului, ci rezultă din modul în care acesta este folosit într-o situație concretă de comunicare. Cu alte cuvinte, nu verbul în sine este performativ, ci utilizarea lui într-un anumit cadru pragmatic. Astfel, contextul pragmatic (identitatea vorbitorului, relația cu interlocutorul, cadrul instituțional sau social și convențiile în vigoare) este factorul care poate activa sau, dimpotrivă, dezactiva potențialul performativ al verbului. Într-un context adecvat, enunțul produce efecte reale; în absența condițiilor necesare, el rămâne o simplă formulare fără consecințe.

În termeni simpli, performativitatea nu este o „esență” a cuvântului, ci un efect al folosirii lui. Verbul conține posibilitatea de a deveni performativ, dar numai în anumite condiții această posibilitate se actualizează. Toate exemplele analizate conduc la aceeași concluzie: performativitatea nu este doar o proprietate internă a limbajului, ci rezultatul relației dintre enunț și situația în care acesta este rostit.

Statutul verbelor performative în limbă. Distincția dintre verbele descriptive și cele performative poate fi clarificată printr-o dublă perspectivă de analiză. Pe de o parte, verbele pot fi examinate în raport cu realitatea și cu acțiunea pe care o desemnează: unele descriu stări de fapt, procese sau evenimente, în timp ce altele nu se limitează la a reflecta o acțiune, ci o realizează chiar în actul enunțării. Pe de altă parte, diferența devine evidentă dacă privim rolul pe care verbul îl îndeplinește în structura enunțului: fie funcționează ca marcă a conținutului propozițional, contribuind la reprezentarea unei situații, fie ca marcă a forței ilocuționare, indicând scopul comunicativ și tipul de act de vorbire realizat.

Dacă analizăm verbele din perspectivă referențială, adică sub aspectul raportării lor la acțiunea pe care o desemnează, diferența dintre verbele performative și cele descriptive devine evidentă. În cazul verbelor descriptive, există un eveniment sau o stare de lucruri independentă de limbaj, la care enunțul face trimitere. Verbul descriptiv presupune o realitate deja constituită, iar funcția sa este de a o reprezenta sau de a o descrie. Spunem *Plouă* pentru că ploaia cade efectiv. Evenimentul este exterior limbajului, iar enunțul îl reflectă. Dacă ploaia nu ar cădea, afirmația ar fi falsă. Aceasta este logica verbelor descriptive: realitatea precedă cuvântul, iar adevărul enunțului depinde de corespondența cu faptele.

În schimb, în cazul verbelor performative, situația este diferită. Nu mai există un eveniment care să fie descris. Când spun *Te invit la conferință*, nu relatez o invitație deja formulată, ci o realizez chiar în momentul rostirii. În mod similar, enunțul *Te avertizez* nu descrie un avertisment preexistent, ci îl instituie prin simpla enunțare. La fel, formula *Te declar admis* nu constată o admitere deja realizată, ci o produce. Invitația, avertismentul, admiterea nu există separat de actul verbal care le instituie. Ele sunt realități sociale generate prin cuvinte, în condiții adecvate. În toate aceste cazuri, evenimentul nu precedă enunțarea, ci se constituie prin ea. Cuvântul nu reflectă o acțiune anterioară, ci devine el însuși acțiune.

Prin urmare, condiția esențială a performativității unui verb constă în absența unui eveniment exterior limbajului care să fie descris. În cazul verbelor performative, nu există un fapt preexistent la care enunțul să facă trimitere; dimpotrivă, faptul se constituie chiar prin rostirea enunțului.

Această particularitate este desemnată prin termenul de autoreferențialitate. Un enunț al cărui predicat este un verb performativ este, într-un anumit sens, autoreferențial: el nu trimite la o realitate independentă de limbaj, ci la propriul său act de enunțare. Referința nu mai este externă, ci internă actului de vorbire. În acest

punct, distanța dintre cuvânt și fapt dispare: enunțul nu reflectă un eveniment, ci devine el însuși eveniment. Ceea ce face performativul este să se refere la sine însuși.

Diferența dintre verbele performative și cele descriptive poate fi înțeleasă și pornind de la distincția formulată de John Searle, în continuarea ideilor lui J. L. Austin, între forța ilocuționară și conținutul propozițional (Searle 1982, p. 8).

În teoria actelor de vorbire se consideră că toate enunțurile posedă în mod intrinsec o valoare de act (Kerbrat-Orecchioni 2014, p. 16). Aceasta înseamnă că orice enunț are două dimensiuni fundamentale: ceea ce spunem și ceea ce facem spunând acel lucru.

J. Searle descrie această structură prin formula F(p): p reprezintă conținutul propozițional al mesajului (despre ce este vorba în enunț), iar F desemnează forța ilocuționară, adică acțiunea realizată prin enunțare ca expresie a intenției comunicative a vorbitorului. Cu alte cuvinte, atunci când vorbim, nu ne limităm la a transmite informații, ci îndeplinim acte.

În această perspectivă, performativitatea nu este determinată de forma verbală în sine, ci de forța ilocuționară pe care enunțul o actualizează într-un anumit context. Prin urmare, ceea ce face ca un enunț să fie performativ ține de intenția comunicativă pe care o realizează efectiv în situația de comunicare.

În limbă, diversitatea intențiilor comunicative – al căror număr este deschis și depinde de modelul teoretic adoptat, variind în funcție de gradul de detaliere al clasificării – este marcată prin două modalități principale.

Prima modalitate o constituie structurile sintactice fundamentale, asociate celor trei scopuri comunicative de bază (DEP, 1996, p. 44):

1. asertiv – reprezentarea unei stări de lucruri ca actuală (structuri enunțiative);
2. interogativ – solicitarea unei informații (structuri interogative);
3. directiv – solicitarea realizării unei acțiuni (structuri imperative).

Aceste tipuri de enunțuri exprimă diferențele majore dintre declarații, întrebări și cereri, adică dintre principalele tipuri ilocuționare asociate structurilor enunțiative, interogative și imperative. Totuși, distincțiile mai fine dintre acte (de pildă, între rugămintă, avertisment, amenințare sau promisiune) nu pot fi deduse exclusiv din forma sintactică a enunțului.

În asemenea situații intervin verbele performative, care marchează explicit tipul actului realizat. Prin prezența lor, forța ilocuționară nu mai este lăsată exclusiv în seama contextului, a convențiilor conversaționale sau a inferențelor interlocutorului, ci este codificată lexical în structura enunțului. Cu alte cuvinte, verbele performative au rolul de a lexicaliza și de a sistematiza setul forțelor ilocuționare posibile în limbă, oferindu-i vorbitorului mijloace explicite de a indica natura actului pe care îl realizează prin enunțare (Ionescu-Ruxăndoiu 2003, p. 24).

Să analizăm enunțul: *Îți cer să pleci.*

Aici apar două niveluri distincte ale actului de vorbire. Verbul *cer* exprimă forța ilocuționară, indicând explicit că enunțul realizează o cerere. Secvența *să pleci* exprimă conținutul propozițional, adică acțiunea vizată. Schema poate fi redată astfel:

Forță ilocuționară + Conținut propozițional = cerere + (*tu pleci*).

Verbul *cer* este performativ, deoarece nu descrie o cerere, ci o instituie prin simpla enunțare: actul și rostirea coincid. În schimb, *să pleci* desemnează doar acțiunea asupra căreia se exercită forța ilocuționară.

Un verb este performativ atunci când funcționează ca marcă explicită a forței ilocuționare, indicând în mod direct ce face vorbitorul prin simpla enunțare. Din acest motiv, astfel de verbe sunt numite și verbe ilocuționare (Kerbrat-Orecchioni 1995, p. 5).

Din perspectivă pragmatică, performativele au rolul de a reduce ambiguitatea interpretativă, deoarece codifică explicit intenția comunicativă. În lipsa lor, forța ilocuționară trebuie dedusă din context, din intonație sau din convențiile discursive. De pildă, enunțul *Vei închide ușa* poate fi înțeles fie ca o simplă constatare, fie ca un ordin; în schimb, formularea *Îți ordon să închizi ușa* marchează fără echivoc caracterul directiv al actului de vorbire.

Prin urmare, verbul performativ are un rol metacomunicativ: el funcționează ca marcă a scopului comunicativ al enunțului, altfel spus, indică tipul actului realizat prin enunțare, contribuind la clarificarea relației și a poziționării participanților în situația de comunicare.

Criteriile de identificare a verbelor performative. Identificarea verbelor performative reprezintă una dintre preocupările centrale ale teoriei actelor de vorbire. Cu toate acestea, stabilirea unor criterii clare și sigure pentru recunoașterea lor s-a dovedit mult mai dificilă decât ar părea la prima vedere. Nici teoria performativului în forma sa inițială (J. L. Austin), nici numeroasele studii apărute ulterior nu au reușit să ofere criterii sigure, care să permită delimitarea unei clase autonome și bine conturate de verbe performative.

Analiza literaturii de specialitate permite totuși identificarea mai multor criterii propuse în acest scop.

Un prim set de criterii de identificare a performativelor este de natură lingvistică. Acestea privesc configurația morfosintactică a enunțului și comportamentul lexical al verbului, fără a epuiza însă dimensiunea pragmatică a performativității.

• **Criteriul configurației gramaticale prototipice.** În mod canonic, performativele apar la persoana I singular, indicativ prezent, diateza activă: *Te sfătuiesc să accepți oferta. Îți interzic să pleci. Îți garantez că rezolv problema.* Această configurație funcționează ca un indiciu formal al forței ilocuționare, întrucât sugerează că vorbitorul realizează actul chiar în momentul enunțării.

Totuși, criteriul nu este suficient. Nu orice verb la persoana I, prezent, are valoare performativă: *Vin acum; Mă trezesc la ora șase* sunt enunțuri descriptive. Prin urmare, aceeași formă morfologică poate avea valori diferite în funcție de contextul pragmatic.

În plus, performativitatea nu se limitează la tiparul canonic. Ea poate apărea:

- la persoana I plural, în contexte instituționale: *Adeverim prin prezenta că...*;
- la persoana a III-a, când subiectul este o autoritate: *Instanța decide următoarele*;
- la diateza pasivă: *Pasagerii sunt rugați să urce în vagoane*;
- în construcții impersonale: *Se declară stare de urgență*;
- în enunțuri nominale sau trunchiate: *Admis, Pericol de electrocutare!, Fără telefoane!*

În consecință, forma gramaticală reprezintă doar un indiciu al performativității, nu o probă decisivă; valoarea performativă se confirmă prin context, convenție și, uneori, prin statutul participanților la actul comunicativ (Costăchescu 2019, p. 450).

• **Criteriul implicațiilor și incompatibilităților semantice.** Un verb poate fi considerat performativ atunci când enunțul în care apare admite adăugarea unor formule introductive precum *prin prezenta* sau *prin aceasta*, putând fi parafrizat prin structura „Prin prezenta, fac X”. De exemplu: *Prin prezenta, confirm primirea documentelor. Vă notific prin prezenta cu privire la rezilierea contractului.*

Acest test funcționează mai ales în registrul oficial. Totuși, nu toate performativele acceptă în mod firesc asemenea formule: enunțul *Îți promit prin prezenta că vin* este posibil, dar apare ca artificial în limbajul curent. În același timp, anumite verbe, în special cele care exprimă acțiuni concrete, nu permit, în general, o astfel de construcție, deoarece sunt lipsite, prin natura lor semantică, de potențial performativ.

Verbe performative sunt compatibile cu adverbe care întăresc sau marchează explicit actul de vorbire, cum ar fi *oficial* sau *sincer*: *Declar oficial că... Îți spun sincer că...* În schimb, atunci când sunt utilizate performativ, ele sunt incompatibile cu adverbe de frecvență. Enunțul *Rareori promit ceva* descrie un obicei, nu realizează o promisiune efectivă.

O altă restricție privește combinarea cu determinanți care indică lipsa intenționalității ori a controlului asupra acțiunii. Actul performativ presupune asumarea explicită a intenției de către vorbitor: *Îți promit că vin* funcționează tocmai pentru că vorbitorul își asumă responsabilitatea promisiunii. Adverbe și sintagme precum *întâmplător*, *accidental*, *neintenționat*, *din neatenție* sau *fără voie* marchează absența intenției și sunt, în mod obișnuit, incompatibile cu lectura performativă. Asocierea lor cu un verb performativ slăbește sau chiar anulează efectul actului, generând fie ineficiență pragmatică, fie un efect ironic. După cum vedem, anumite combinații lexicale favorizează lectura performativă, în timp ce altele o blochează.

• **Criteriul neadmiterii modalizării.** Verbe performative resping în mod natural modalizările care introduc îndoială sau incertitudine: adverbe precum *probabil*, *poate*, *eventual* sau verbe precum *a crede*, *a presupune*. Performativele nu descriu o stare de fapt, ci realizează o acțiune chiar în momentul rostirii. De aceea, ele presupun o asumare clară și directă din partea vorbitorului. Dacă spun *Îți promit că vin*, nu relatez o intenție, ci creez un angajament. O formulare precum *Probabil îți promit că vin* este semantic incoerentă, deoarece verbul *a promite* implică deja un angajament

ferm, incompatibil cu ezitarea exprimată de *probabil*. Modalitatea epistemică slăbește forța ilocuționară a enunțului, în timp ce performativul cere asumare deplină. Cu alte cuvinte, un act de promisiune, de avertizare sau de interdicție nu poate fi „aproape” realizat: el fie are loc, fie nu are loc.

• **Criteriul corelării cu structuri sintactice specializate.** Performativitatea poate fi identificată prin raportarea la existența unor structuri sintactice specializate, adică la posibilitatea parafrazării explicite. Se distinge, astfel, între:

- performativul explicit, în care forța ilocuționară este marcată direct printr-un verb performativ (de tipul: *Îți ordon să pleci. Îți promit că vin.*);
- performativul implicit, în care aceeași forță este realizată printr-o structură gramaticală convențional asociată cu anumite valori ilocuționare (de exemplu, imperativul: *Pleacă!*).

Legătura dintre cele două forme poate fi testată prin parafraza explicită: un enunț implicit este considerat performativ dacă poate fi reformulat printr-un enunț explicit fără modificarea valorii pragmatice (de tipul: *Taci!* ≈ *Îți cer să taci.*).

Totuși, aplicabilitatea acestui criteriu este limitată. Nu toate enunțurile admit o parafrază performativă univocă. De exemplu, imperativul poate exprima, în funcție de context, un ordin, o rugămintă, un sfat, un îndemn, o invitație sau un avertisment. Prin urmare, corespondența dintre forma implicită și verbul performativ explicit nu este strict structurală, ci depinde de factorii pragmatici (intenția vorbitorului, relația dintre interlocutori, situația de comunicare), ceea ce face ca identificarea forței ilocuționare să nu fie întotdeauna stabilă sau univocă.

• **Criteriul testului parafrazei metalingvistice.** Verbele performative permit reformulări de tipul: *Prin faptul că spun X, realizez actul Y.* De exemplu: *Promit că vin.* ≈ *Prin faptul că spun aceasta, fac o promisiune.* În schimb, verbele descriptive pot fi parafrazate prin formule de tipul: *Descriu ceea ce se întâmplă.* Astfel, testul parafrazei metalingvistice contribuie la delimitarea între utilizarea performativă și cea pur descriptivă a verbului.

Criteriile pragmatice sunt, în fapt, mai decisive decât cele de natură lingvistică în identificarea verbelor performative. Ele presupun luarea în considerare a proprietăților enunțului concret în care apare verbul, a intenției vorbitorului și a contextului situațional în care are loc comunicarea.

• **Criteriul echivalenței cu acțiunea.** Rostirea enunțului constituie însăși realizarea actului desemnat de verb. Între enunț și acțiune nu există o relație de reprezentare, ci una de identitate funcțională: a rosti înseamnă a face.

• **Criteriul non-verificabilității (sau al inaplicabilității valorilor de adevăr).** Enunțul care conține un verb performativ nu se evaluează în termeni de adevăr/fals, deoarece nu descrie o stare de lucruri, ci instituie o acțiune. El se evaluează în termeni de reușită/eșec (în terminologia lui J. L. Austin). O promisiune poate fi validă sau nulă, un botez poate fi valabil sau invalid, dar nu „adevărat” sau „fals”.

• **Criteriul unicității.** Enunțul performativ este nerepetabil ca act. Fiecare rostire constituie un eveniment singular, ancorat într-o situație concretă. Chiar dacă aceeași formulă este reluată identic din punct de vedere lexical, fiecare enunțare produce un nou act, distinct de cel anterior.

• **Criteriul „hic et nunc”.** Un act de vorbire există numai dacă este realizat efectiv într-o situație concretă de comunicare. Coincidența dintre timpul acțiunii desemnate de verb și momentul rostirii este esențială: actul are loc în chiar clipa enunțării. Nu este suficientă configurația gramaticală a enunțului (de exemplu, persoana I, timpul prezent, indicativ); esențial este ca vorbitorul să producă efectiv o acțiune prin limbaj, asumându-și intenția și adresându-se unui destinatar real. În absența contextului autentic de enunțare – de pildă, într-un citat, într-o relatare sau într-un exercițiu didactic –, aceeași formulare nu mai constituie un act performativ propriu-zis, ci doar o mențiune metalingvistică a acestuia.

• **Criteriul dependenței de condiții instituționale (condițiile de validitate).** Pentru un anumit tip de verbe, performativitatea este condiționată de existența unui cadru normativ și de statutul vorbitorului. Actul nu se realizează exclusiv prin simpla enunțare, ci prin respectarea unor condiții externe: autoritatea emitentului, procedura convențională, contextul oficial.

Verbe precum *a declara*, *a numi*, *a boteza* sau *a condamna* produc efecte ilocutionare valide numai în interiorul instituției corespunzătoare. De exemplu, formula *Vă declar căsătoriți* produce efect juridic doar dacă este rostită de o persoană autorizată, într-un cadru legal. În lipsa acestor condiții, enunțul rămâne o simplă afirmație, fără consecințe instituționale.

• **Criteriul autoreferențialității (reflexivitatea enunțativă).** Identificarea unui verb performativ presupune recunoașterea caracterului său autoreferențial: verbul desemnează actul pe care îl realizează chiar în momentul enunțării sale. Enunțul *Promit să te ajut* descrie actul de a promite și, simultan, îl realizează.

Totuși, acest criteriu nu este suficient în sine. După cum precizează Catherine Kerbrat-Orecchioni (2004, p. 36), reflexivitatea este o trăsătură importantă, dar nu decisivă pentru identificarea performativității, întrucât există enunțuri autoreferențiale care nu au valoare performativă propriu-zisă.

Din analiza prezentată reiese că criteriile lingvistice oferă indicii importante pentru identificarea performativelor, dar niciunul nu este decisiv în mod izolat. Configurația gramaticală, comportamentul combinatoriu și posibilitatea parafrazării trebuie corelate cu analiza pragmatică a contextului pentru a determina dacă un enunț realizează efectiv un act de vorbire.

Concluzii. Performativitatea depinde, în primul rând, de funcționarea semantică și pragmatică a verbului în enunț, iar trăsături gramaticale precum persoana, numărul, timpul sau diateza au un rol secundar în identificarea ei. Performativitatea reprezintă o valoare care se actualizează la nivelul enunțării, în funcție de contextul comunicativ, de intenția locutorului și, în anumite cazuri, de autoritatea acestuia. Prin urmare, clasa

verbelor performative nu poate fi definită exclusiv prin criterii lexicogramaticale. Performativitatea trebuie înțeleasă mai degrabă ca o categorie pragmatică: ea nu desemnează o clasă închisă de verbe sau o trăsătură inerentă formelor gramaticale, ci o valoare discursivă ce se realizează în funcție de intenția comunicativă, de cadrul social sau instituțional și de convențiile împărtășite de participanții la interacțiune.

Sensul verbului rămâne totuși relevant. Anumite verbe (*a numi, a boteza, a declara, a promite, a interzice* etc.) conțin în semantica lor ideea unui act instituțional, ceea ce le facilitează realizarea performativă în contexte adecvate. Totuși, această predispoziție semantică nu este suficientă: pentru ca actul să producă efecte reale, enunțul trebuie susținut de condițiile pragmatice ale situației de comunicare.

Performativitatea apare astfel ca un efect pragmatic, rezultat din interacțiunea dintre sensul lexical, intenția comunicativă a vorbitorului și contextul enunțării. Relația dintre verb, enunț și context poate fi sintetizată astfel:

Verbul oferă potențialul semantic al actului, însă, izolat, acesta rămâne latent.

Enunțul integrează verbul într-o construcție sintactică adecvată, creând condițiile formale necesare; totuși, forma enunțului nu garantează performativitatea.

Contextul asigură validarea efectivă a actului; doar într-o situație concretă, în care sunt îndeplinite condițiile pragmatice (intenția reală a vorbitorului, momentul și locul enunțării, statutul și relațiile participanților, cadrul instituțional), enunțul produce efectul desemnat.

Așadar, performativitatea reprezintă rezultatul convergenței dintre resursele limbii și condițiile concrete ale utilizării ei în comunicare, manifestându-se în cadrul relației dintre verb, enunț și situația de enunțare.

Referințe bibliografice:

AUSTIN, John L. *Cum să faci lucruri cu vorbe*. Pitești: Paralela 45, 2005. ISBN 973-697-255-0.

COSTĂCHESCU, Adriana. *Pragmatica lingvistică. Teorii, debateri, exemple*. Iași: Institutul European, 2019. ISBN 978-606-24-0216-7.

DEP = MOESCHLER, Jacques; REBOUL, Anne. *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Cluj-Napoca: Echinoc, 1996. ISBN 973-9114-661-5.

IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana. *Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*. București: All Educational, 2003. ISBN 973-684-557-5.

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine. OÙ en sont les actes de langage? *L'Information Grammaticale*, nr. 66, pp. 5-12, 1995.

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine (2004). Que peut-on « faire » avec du dire? *Cahiers de Linguistique Française*, nr. 26, pp. 27-43. Disponibil la: <https://www.unige.ch/clf/numeros/26/index.html> [accesat 10-02-2026].

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine. *Les actes de langage dans le discours*. Paris: Armand Colin, 2014. ISBN 978-2-200-35443-5.

SEARLE, John R. *Sens et expression: Études de théorie des actes de langage*. Paris: Minuit, 1982. ISBN 2-7073-0621-5.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

Primit: 17 martie 2026

Acceptat: 26 iunie 2026